

### سۇئال

مەن ئىلگىرى سىلەردىن 278157- نومۇرلۇق پەتىۋادا: ئىمتىھاندا كۆچۈرۈپ ياكى ساختىلىق قىلىپ ئېرىشكەن دېپلوم بىلەن خىزمەت قىلىشنىڭ ۋە بۇ دېپلوم بىلەن خىزمەت قىلىپ ئالغان ئىش ھەققىنىڭ ھۆكۈمى توغرىسىدا سورىغان ئېدىم، سىلەر مېنى شەيخ ئابدۇلكەرىم خۇزەيرنىڭ 26123- نومۇرلۇق پەتىۋاسىغا ھاۋالە قىلغان ئىدىڭلار، مەن بۇ تېما توغرىسىدىكى كۆپ پەتىۋالارغا مۇراجىئەت قىلدىم، بەزى ئالىملارنىڭ: ئىنسان قىلغان ساختىلىقىغا تەۋبە قىلىپ، خىزمەتنى ياخشى قىلسا بۇ دېپلوم بىلەن خىزمەت قىلىش توغرا بولىدۇ دېگەن پەتىۋاسىنى كۆردۈم، سىلەرنىڭ "دېپلوم ساختىلىق سەۋەبىدىن بىكار بولمايدۇ ۋە بۇزۇلمايدۇ" دېگەن سۆزىڭىز ئەسلى قۇرۇلمىسىنى دەلىل ۋە ئاساسلار بىلەن بايان قىلىپ بېرىشىڭلارنى سورايمەن؟.

### تەپسىلىي جاۋاب

بارلىق گۈزەل مەدھىيىلەر ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان ئاللاھقا خاستۇر، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە قىيامەتكىچە ئۇلارغا ئەگەشكەن كىشىلەرگە ئاللاھنىڭ رەھمەت سالاملىرى بولسۇن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ساختىلىق قىلغان- ئالدامچىلىق قىلغان كىشى مەندىن ئەمەس» [مۇسلىم رىۋايىتى 102- ھەدىس] دېگەن ھەدىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىمتىھاندا ۋە باشقا ئورۇنلاردا ساختىلىق- ئالدامچىلىق قىلىش ھارام بولىدۇ، بۇنداق قىلغان كىشى ئاللاھ تائالاغا تەۋبە قىلىشى كېرەك.

خىزمەتنى ياخشى قىلىدىغان بولسا بۇ شەكىلدە ئېرىشكەن دېپلوم بىلەن خىزمەت قىلسا بولىدۇ، چۈنكى دېپلۇمدا شەرت قىلىنغان خىزمەتتىن بولغان ئەڭ چوڭ نىشان- غايە ياكى كۈچلۈك قاراش، بۇ كىشىنىڭ تەلەپ قىلىنغان خىزمەتنى ئادا قىلىشقا بولغان لايىقلىقىنى ئىپادىلەشتىن ئىبارەتتۇر.

خىزمەتتە دېپلوم تەلەپ قىلىنىدىغان ياكى شەرت قىلىنىدىغان كىشىلەردىن بەزىسىنىڭ قولىدا دېپلوم بولسىمۇ ئۇ خىزمەتكە لايىق بولماسلىقى مۇمكىن، بەزى ۋاقىتتا دېپلومغا ئېرىشىش ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئېرىشكەن بولسىمۇ مۇمكىن، بۇ ھەممەيلەنگە تونۇشلۇق مەشھۇر ئىشتۇر، لېكىن دېپلوم بىلەن ئۇ كىشىنىڭ مۇشۇ خىزمەتكە لايىق ئىكەنلىكى كۇپايە قىلىدۇ ئاندىن ئۇ كىشىنىڭ خىزمەتنى قانداق ئادا قىلىدىغانلىقىغا قارىلىدۇ.

تەلەپ قىلىنغان خىزمەتنى ئۆز يولىدا ئادا قىلغان بولسا، ئۇنىڭ مىساللىرىدىن: دېپلۇمدا شەرت قىلىنغان مەقسەت ھاسىل بولغان بولىدۇ.

دېلومغا ئېرىشىش يوللىرىنى بەك قاتتىق تەكشۈرگەندە، بەلكىم بېشى ئۆتۈپ كەتكەندە ئالغان بولۇشى ياكى ساختىلىق بىلەن ئالغان بولۇشى ياكى باشقا يوللار بىلەن ئالغان بولۇشى مۇمكىن، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرگە قىيىنچىلىق پەيدا قىلىش ھاسىل بولىدۇ، بۇ شەكىلدە تەكشۈرگەندە دېلوم بىلەن خىزمەت قىلىشقا لايىق ئىكەنلىكىنى قىيىنلاشتۇرىدۇ.

شەيخ ئىبنى باز رەھىمەھۇللاھدىن: "بىر كىشى ئالغان دېلومى بىلەن ئىلمى خىزمەت قىلىۋاتىدۇ، بۇ كىشى ئىمتىھاندا ساختىلىق قىلىپ بۇ دېلومنى ئالغان، دېلومى ساختا بولسىمۇ ھازىر خىزمەتنى ئىنتايىن ياخشى شەكىلدە ئادا قىلىۋاتىدۇ، ئۇ كىشىنىڭ بۇنىڭ بىلەن ئالغان ئايلىق ئىش ھەققى ھالال بولامدۇ ياكى ھارام بولامدۇ؟ دەپ سورالغاندا، شەيخ مۇنداق جاۋاب بەرگەن: ئاللاھ خالىسا بۇنىڭغا گۇناھ بولمايدۇ، بۇ كىشى ئىلگىرى قىلغان ساختىلىقىغا ئاللاھ تائالاغا تەۋبە قىلسۇن، ھازىر خىزمەتنى ياخشى ئادا قىلىۋاتقان بولسا كەسپى تەرەپتىن ئۇ كىشىگە گۇناھ بولمايدۇ، لېكىن ئىلگىرى ساختىلىق قىلىپ خاتا قىلغان، ئۇ قىلمىشى ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا تەۋبە قىلىشى كېرەك". [ئىبنى باز پەتىۋالار مەجمۇئەسى "19-توم 31-بەت].

بۇ ئىشقا كۆپكە رىئايە قىلىش ۋە ئازدىن ئەپۇ قىلىش دېگەن قائىدىنى دەلىل قىلغان بولۇشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمتىھاندا ساختىلىق قىلىپ دېلوم ئېلىپ كەلگەن بىلەن يالغاندىن دېلوم ياسىتىپ كەلگەننىڭ ئارىسى ئايرىلىدۇ. خىزمەت بېرىدىغان تەرەپ مەلۇم بىر دېلومنى شەرت قىلغان بولسا، خىزمەت قىلماقچى بولغان كىشى ئۇ دېلومغا ساختىلىق بىلەن ئېرىشكەن بولسا، شەرت ئەمەلىيلەشكەن بولىدۇ، ئۇ كىشىنىڭ خاتالىقى ئەپۇ قىلىنىدۇ، ئەمما ئىمتىھان بەرمەستىن يالغاندىن دېلوم ياسىتىپ كەلگەن كىشىنىڭ ئىشى بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ، بۇ دېلوم دەپ ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ.

ئۇ كىشى خىزمەتكە قاتنىشىپ خىزمىتىنى ئۆزىدىن تەلەپ قىلىنغان شەكىلدە ئادا قىلغان بولسا ياكى باشقا خىزمەتداشلىرىغا ئوخشاش ئادا قىلغان بولسا، ئىلگىرى ئۆزىدىن سادىر بولغان خاتالىق ئۈچۈن تەۋبە قىلغان بولسا بۇ مەسىلىدە ئۇ كىشىنىڭ خىزمەت قىلىشىغا رۇخسەت قىلىش تەرىپى كۈچلىنىدۇ، بۇنىڭدا شەرىئەتنىڭ تەۋبە قىلغۇچىنىڭ تەۋبىسىگە ياردەم بېرىش، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى سادىر بولغان خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىشتىن ئىبارەت بولغان كاتتا مەقسىتى نامايەندە بولىدۇ. بۇ توغرىدا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ** تەرجىمىسى: «جازانە، ئۆسۈم يەيدىغان ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۆرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار ئاللاھ ھارام قىلغان ئىشنى ھالال بىلىپ: «سودا - سېتىقۇمۇ جازانگە ئوخشاش» دېدى. ھالبۇكى ئاللاھ سودا - سېتىقنى ھالال قىلدى، جازاننى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) ھارام قىلدى. كىمكى پەرۋەردىگارى تەرەپتىن ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا تاپشۇرۇلىدۇ. قايتا جازانە قىلغانلار ئەھلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ.» [سۈرە بەقەرە 275-ئايەت].

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بۇ ھۆكۈم ئۆز رەببى تەرەپتىن كەلگەن ۋەز - نەسىھەتنى قوبۇل

قىلىپ ئىلگىرىكى خاتالىقلىرىغا تەۋبە قىلغان ھەممە كىشىگە ئومۇمدۇر.

بۇنىڭغا يەنە مۇسۇلماننىڭ ھەققىدە سابىت بولغان بۇ ئايەت دالالەت قىلىدۇ: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ **الرِّبَا** إِن كُنْتُمْ **مُؤْمِنِينَ** تەرجىمىسى: «ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار» [سۈرە بەقەرە 277-ئايەت].**

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرنى جازانىنىڭ قالغان قىسمىنى تەرك قىلىشقا بۇيرىدى، ئىلگىرى ئالغانلىرىنى قايتۇرۇشقا بۇيرىمىدى، بۇنىڭغا بۇ ئايەت دەلىل بولىدۇ. **فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ** تەرجىمىسى: «كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا تاپشۇرۇلىدۇ».

ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلغۇچىدۇر. ئەگەر بۇ ئايەت كاپىرلارغا خاس ئەمەسمۇ؟ دېيىلسە، بۇنىڭغا جاۋاب: قۇرئان كەرىمدە بۇنى ئىپادىلەيدىغان ئايەت يوق، ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالا: «كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا تاپشۇرۇلىدۇ» دېدى، بۇ ئەلۋەتتە مۇسۇلماننى ئۆز ئېچىگە ئالىدۇ.

بەلكى شۇنداق دېيىلدۇكى: ھەقىقەتەن بۇ ئايەت جازانىنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلگەن، پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن جازانىدىن يانغان كىشىنىمۇ ئۆز ئېچىگە ئالىدۇ، ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالا بەندىلىرىدىن تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، ئىلگىرى قىلغان قىلمىشلىرى يوقنىڭ ئورنىدا بولىدۇ. تەرجىمىسى: «بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ» دېگەن بۇ ئايەت يۇقىرقى ھۆكۈمنى ئۆز ئېچىگە ئالىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى بۇ ئايەتمۇ شۇنى ئىپادىلەيدۇ: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ **الرِّبَا** إِن كُنْتُمْ **مُؤْمِنِينَ**، فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِ**حَرْبٍ** مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ **۝۴۴** وَإِن تَبُوءْتُمْ **۝۴۵** فَلَكُمْ **۝۴۶** رُءُوسُ **أَمْوَالِكُمْ** **۝۴۷** لَا تَطْلُبُ **۝۴۸** لِمُونَ وَلَا تُظَلَمُونَ** تەرجىمىسى: «ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (ھەقىقىي) مۆمىن بولساڭلار، ئاللاھ (نىڭ ئەمرىگە) مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار» [سۈرە بەقەرە 277-ئايەت].

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرنى جازانىنىڭ قالغان قىسمىنى تەرك قىلىشقا بۇيرىدى، ئىلگىرى ئالغانلىرىنى قايتۇرۇشقا بۇيرىمىدى، بۇنىڭغا مۇنۇ ئايەت دەلىل بولىدۇ، تەرجىمىسى: «كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز - نەسىھەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى ئاللاھقا تاپشۇرۇلىدۇ، ئەگەر شۇنداق قىلمىساڭلار، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئۇرۇش ئاچقان بولسىلەر. ئەگەر (جازانە قىلىشتىن)



تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزۈڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزۈڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر» [سۈرە بەقەرە 278-279-ئايەتلەر].

تەۋبە كاپىرنى ئۆز ئېچىگە ئالغاندەك، خاتالاشقان-ئاسىي مۇسۇلماننىمۇ ئۆز ئېچىگە ئالىدۇ. [مەسىلىلەر مەجمۇئەسى " 1-توم 271-بەت].

ھەممىدىن توغرىنى ئاللاھ تائالا ياخشى بىلگۈچىدۇر.